
Формування компетентного читача на уроках української літератури: від теорії до практики

Світлана Клімова,
методист Центру методичної
та аналітичної роботи КВНЗ «Харківська
академія неперервної освіти»
virsavia7@gmail.com

Актуальність. Концепція НУШ ґрунтується на розумінні того, що дитина має не просто отримувати знання, а вміти їх застосовувати, критично мислити, взаємодіяти з іншими, саморозвиватися. Ці вимоги стосуються і праці вчителя, його бажання творити, шукати нове, активно взаємодіяти з учнями. Відтак не випадково в сучасній педагогіці є увага до компетентнісного навчання, читацької компетентності зокрема. На думку Т. Яценко, читання є найважливішим способом засвоєння базової інформації, специфічною формою комунікативно-пізнавальної діяльності особистості, одним з основних чинників її саморозвитку, тому ефективність читання визначається рівнем сформованості читацької компетентності як пріоритетного компонента загальноосвітньої підготовки школярів [6]. Натомість результати Міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022 свідчать про те, що в Україні наявні значні проблеми в розвитку читацької грамотності. [3].

Читацька грамотність як універсальна компетентність, високий рівень якої є визначальним для формування конкурентоспроможності здобувачів освіти, розглядається більшістю науковців як надважлива. Згідно з «Державним стандартом базової середньої освіти», «читати з розумінням» належить до наскрізних умінь у всіх ключових компетентностях, що передбачає здатність до емоційного, інтелектуального, естетичного сприймання й усвідомлення прочитаного, розуміння інформації, записаної (переданої) у різний спосіб або відтвореної технічними пристроями, що охоплює, зокрема, вміння виявляти приховану й очевидну інформацію, висловлювати припущення, доводити надійність аргументів, підкріплюючи власні висновки фактами та цитатами з тексту, висловлювати ідеї, пов'язані з розумінням тексту після його аналізу та добору контраргументів [1].

Читацька компетентність формується засобами всіх навчальних предметів, одним із яких є українська література. Науковці виділяють такі контексти читання:

- для набуття літературного досвіду;
- для отримання інформації;
- для виконання практичного завдання.

Усі ці види діяльності застосовуються на уроках української літератури, а відповідний досвід учні набувають у процесі роботи з різними видами інформації та художніх текстів. Під час такого читання аналізуються зміст, тема, ідея, проблематика, образи, мова тощо. Завдання, які пропонуються для учнів, можуть передбачати діалог із текстом, розвиток уяви, співпереживання, прогнозування розвитку подій, пошук авторських смислів, творчу роботу, залучення власного життєвого досвіду. Завдання щодо читання для отримання інформації передбачають роботу з підручником, історичними чи літературознавчими джерелами, публікаціями ЗМІ тощо. До того ж інформативний текст може містити схеми,

інфографіку, таблиці, для прочитання яких необхідним є залучення логічного мислення, встановлення причиново-наслідкових зв'язків, необхідної аргументації. Для пошуку в тексті потрібної інформації читач найчастіше звертається до таких стратегій, як читання-сканування, читання оглядове, пошукове.

Виконуючи будь-які завдання на уроках української літератури, учень активно застосовує читацький досвід, уміння самостійно здобувати й використовувати пов'язані з читацькою діяльністю навчальні матеріали, здійснювати читацький і особистісний саморозвиток. **А. Фасоля розрізняє такі складові читацької компетентності:** літературознавчу, інформаційну, емпатійно-образну, естетично-аксіологічну, творчо-мовленнєву, саморганізаційну [4].

Для формування та перевірки рівня читацької компетентності доцільно застосовувати компетентнісно зорієнтовані завдання. Здебільшого такі завдання передбачають вихід за межі предметного матеріалу, мають не лише навчальну, а й життєву цінність, оскільки ґрунтуються на привабливому для учня матеріалі, містять опис певної ситуації, мотиваційну складову.

Маркерами такого читання визначаються:

- позитивне ставлення до читання;
- багатий словниковий запас учнів;
- читацький досвід, здатність розуміти тексти, насичені смислами;
- уміння знаходити та опрацьовувати необхідну інформацію тощо.

Компетентнісно зорієнтовані завдання мають свої особливості, серед яких є вказівка на кінцевий результат роботи (есей, малюнок, схема, повідомлення та ін.), заохочення до обміну результатами, спонування учня/учениці оцінити власну діяльність і спрогнозувати сприймання її навколишніми та ін.

Отже, йдеться не тільки про читацьку діяльність, а й про зміни в читацькому та особистісному розвитку здобувачів освіти. На характер цих змін може впливати ступінь зацікавленості учнів щодо опрацювання умови чи змісту завдання. У такому разі розробка компетентнісних завдань повинна передбачати мотиваційний аспект їх виконання, мати пошуковий, дослідницький чи творчий характер. Наприклад, розглядаючи питання «Художня література як вид мистецтва», пропонуємо учням дослідження «Артоб'єкти з книгою».

Приклад завдання:

Знайди в Інтернеті кілька зображень артоб'єктів із книгою. Вибери один, який тебе найбільше зацікавив, і поясни, як ти розумієш символіку цього артоб'єкта. Поміркуй, із якою метою створюють митці такі артоб'єкти? Чи збігається твоя оцінка цього артоб'єкта з думкою однокласників?

У наш час, коли учні часто працюють дистанційно, не завжди мають змогу відвідати музеї чи театри, творчі зустрічі з письменниками, їм можна запропонувати завдання взяти інтерв'ю у представників творчих професій, використовуючи соціальні мережі.

Приклад завдання: «Як народжуються художні твори?».

Знайди у фейсбуці 3–4-х відомих українських письменників, познайомся з ними та задай їм питання про причини появи того чи іншого художнього твору. Зроби висновки: Чи схожі митці між собою у ставленні до письменницької праці? що є причиною появи будь-якого художнього твору? Наскільки важкою є письменницька праця? Чи змінилися твої уявлення про письменницьку працю за підсумками такого інтерв'ю?

Культурно-історичні традиції українського народу, які є дієвим засобом національно-патріотичного виховання, можна вивчати й досліджувати в багатьох художніх творах, що пропонуються в модельних навчальних програмах. Вивчаючи ці твори, **можна пропонувати дітям цікавий матеріал краєзнавчого характеру.**

Приклад завдання: «Чи хочемо ми більше дізнатися про Варвару?» (до твору Дзвінки «Матіяхи «Мене звали Варвара»).

Переглянь мультфільм «Оскар для Варвари» (за «Книгою-мандрівкою УКРАЇНА», про харків'янку Варвару Каринську – першу українку, яка отримала Оскара) за покликанням kyivstar.ua/ua/series/6228cb2ac9b4b64bc27280d1-2017-kniga-mandrivka-ukraina/sezon-1/seriia-2 (можна також ознайомитися ще з одним матеріалом:

https://zaxid.net/varvara_karinska_avtorka_baletnoyi_pachki_i_persha_ukrayinka_shh_o_otrimala_oskar_n1622612)

Чи сподобався тобі цей мультфільм? Створи за змістом мультфільму інфографіку «Східці Варвари Каринської до Оскара». Які епізоди розповіді про українську майстриню тебе вразили найбільше?

Хто із сучасних митців України зацікавив тебе своєю творчістю? Розкажи про цю людину своїм однокласникам. Чи є серед твоїх друзів або знайомих людина на ім'я Варвара? Зроби висновки про талановитих українців у минулому й зараз.

Таким чином, стає зрозуміло, що сучасний процес навчання не може відбуватися без особистої зацікавленості учнів у пізнанні життя та людини, у власному духовному розвитку й самовдосконаленні. Такі питання є особливо цікавими для учнів, які прагнуть до самопізнання світу та визначення свого місця в житті. Наприклад, питання щодо становлення особистості молодшої людини можна розглянути на уроці з позакласного читання у 5 класі за твором харківського письменника Валентина Бердта «Невиконане домашнє завдання» (оповідання можна знайти у збірнику для дітей «Пан Гав із UA» за покликанням https://dobm.dp.ua/wp-content/uploads/2021/02/Pan_Gav_iz_UA.pdf). Доцільними стають прийоми зацікавлення та здивування: наведення захопливих прикладів, парадоксальних фактів, аналіз уривків із художнього твору, цікаві аналогії, створення ситуації новизни, інформування про сучасні наукові дослідження, створення проблемної ситуації, творчі чи інформаційні проекти тощо.

Зауважимо, що необхідність у читанні формується поступово й пов'язується з емоційним, естетичним впливом літератури як виду мистецтва, з її інформаційним потенціалом (можливістю відкриття нової інформації для читача). Науковці звертають увагу, що форми та методи роботи, які сприяють формуванню читацької грамотності, мають передбачати завдання щодо порівняння прочитаного тексту з власними судженнями про навколишню дійсність, мотивувати до оцінки тексту, стимулювати діалог/полілог про прочитане з різними його суб'єктами (автором, твором, перекладачем, літературним персонажем, іншими читачами); навчати аргументувати власну позицію окремими прикладами, робити висновки щодо нової інформації, ініціювали побудову власних суджень тощо [2].

Наразі проблемою для вчителів української літератури є те, що компетентісно орієнтовані завдання є дещо складними в конструюванні й потребують більше часу на виконання порівняно з традиційними. Водночас ці

завдання надзвичайно корисні для отримання високих результатів у читанні, а також є засобом формування ключових компетентностей учнів.

За С. Дячок, компетентнісно орієнтоване завдання можна “впізнати” за такими ознаками:

- містить моделювання життєвої ситуації;
- має навчально-науковий зміст, адаптоване до вікового рівня учнів;
- має інтегрований характер;
- наявний більший, у порівнянні із звичайними завданнями, набір даних;
- частина необхідних даних відсутня, передбачається, що учні повинні самостійно знайти їх у довідковій літературі, інших джерелах [2].

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновки, що компетентному читачеві притаманні такі чинники: сталий інтерес до читання, здатність уявляти й переживати прочитане, критично та рефлексійно мислити, вести діалог із текстом, інтерпретувати прочитане, знаходити авторські смисли та творити власні, відчувати естетичну насолоду від художнього слова, відкривати національні й загальнолюдські цінності, цінувати надбання національної та світової культури. Саме такого читача повинен прагнути сформувати вчитель-словесник.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <http://surl.li/kenu>.
2. Дячок С. Формування читацької грамотності школярів на уроках літератури в умовах дистанційного навчання. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728651/1/Diachok.doc.pdf>
3. Результати міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022. URL: <https://mon.gov.ua/news/rezultati-mizhnarodnogo-doslidzhennya-yakosti-osviti-pisa-2022>
4. Фасоля А. Читацька компетентність: що формуємо, що і як перевіряємо й оцінюємо. URL: <https://dyvoslovo.com.ua/wp-content/uploads/2017/09/2-0917.pdf>
5. Шуляр В. Компетентнісні літературні вправи (зарубіжна література, інтегрований курс «Література») у 2-х частинах. Ч. 1 : практико-орієнтована монографія. Миколаїв : Центр редакційно-видавничої діяльності МОППО, 2024. 197 с. – (Серія «Методика літератури, умотивована любов'ю»).
6. Яценко Т. Читацька компетентність учнів як ключове поняття сучасної шкільної освіти. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718491/1/Читацька_компетентність_як_ключове_поняття.pdf

Оцінювання результатів навчання учнів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання: від контролю знань до підтримки індивідуального розвитку

Олена Колісник,
*старший викладач кафедри освітнього менеджменту та виховання
(секція культури здоров'я, психологічної та інклюзивної освіти)
КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти
olena7kol@gmail.com*

Актуальність дослідження. Сучасні трансформації системи освіти України, зокрема реалізація ідей Нової української школи, упровадження інклюзивного навчання та нових Державних стандартів (Державний стандарт початкової школи, Державний стандарт базової середньої освіти, Державний стандарт профільної середньої освіти), сприяли переосмисленню підходів до оцінювання результатів навчання учнів. У цьому контексті особливо актуальними залишаються питання